

КОСМИЧКО У ПОЕЗИЈИ ЗА ДЕЦУ СЛОБОДАНА СТАНИШИЋА

МИЛУТИН ЂУРИЧКОВИЋ

Алексинац

Резиме. У раду се разматрају космички мотиви у поезији за децу и младе Слободана Станишића, истакнутог српског песника и аутора 80 жанровски различитих књига. Обрађени су, такође, и елементи научне фантастике, роботике и савремене научно-технолошке цивилизације. Поменута тематика је слојевита и остварена у корелацији са игром, хумором и богатом имагинацијом.

*Савремена деца више виде и чују
него претходна.*

Душан Радовић

Имајући у виду да савремено друштво све више стреми научно-технолошком и електронско-информатичком напретку, у коме деца и млади доста пажње и простора поклањају модерним комуникативним достигнућима, као што су: компјутери, видео рикордери, аутомати, мобилни телефони, стерео уређаји, вокмени, плејери, кабловска телевизија, интернет и друга средства, Слободан Станишић је поезијом с космичким мотивима одлучио да, тако рећи, буде у корак с временом и међу ретким нашим песницима пише на ову тему. Настали као *изрази нове цивилизације и технолошке ере* (др Слободан Ж. Марковић), овакви стихови су идејно-тематски повезани и сачињавају јединствену мисаону целину.

Песме с овом тематиком оличавају све већу научно-истраживачку заокупљеност свемиром, астрономијом, роботиком, електроником и информатиком, али, с друге стране, и одређен степен људске алијенације и реификације и аутоматизације, које и те како утичу на развој савременог друштва и цивилизације уопште. *Пошто живимо у веку космичких летова и индустријске револуције, деци би требало понудити такве и сличне мотиве.*¹

¹ Милован Данојлић, *Наивна песм*, у књизи Воје Марјановића *Дечија књижевност у књижевној критици*, Београд, БМГ, 1998, стр. 45.

Станишићев израз обједињава зачудност и свакодневицу, као синтезу употребе реалних могућности и предвиђања животних садржаја у будућности, а у складу с напретком индустријско-техничке револуције и електронско-компјутерске цивилизације. *Треба поздравити и прихватити улазак техничких и других новитета дана, како у дјечију тако и у поезију уопште, јер свакако придоносе свјежине, шароликости и осјећајној повезаности пјесме с новим временом.*²

Песме с космичким мотивима расуте су у многим његовим насловима, од прве до последње књиге, у мањој или већој мери. Песников микрокосмос је симболички окренут астралном, недокучивом и несазнајном, а казивање се често одвија на релацији Земља – галаксија (свемир). Понекад се појављују таква станишта и одредишта, као што су: робот-град, робот-улица, робот-стан (*Вече у робот-граду*). Песник је, дакле, скоро све антропоморфизовао у омиљене јунаке, слике и ликове, у чије окружење уводи и рачунаре, дигитроне, ракете и друга информатичко-електронска и техничка средства. Роботи се заљубљују (*Нежна прича*), звезде се смеју, рачунари се дотерују (*Пред огледалом*), а дигитрон иде да се слика (*Код фотографа*). Оваквим и другим видовима персонификације створен је посебан симболички и виртуелан свет, са електронским и модерним научним достигнућима, у коме и те како има места за хуманизацију и социјализацију етичких односа (*Робот се лечи*).

У таквим лирским представама с космичком позадином и елементима астралног сусрећемо хумористичко-карикатуралне и пародично-бурлескне слике, које делују заводљиво и аутентично. Васпитно-образовна нота, мада не толико непосредно и директно, присутна је и у песми *Поздрави*, наравно, и у многим другим остварењима ове тематике.

Књига „*Лети песма*“ и поред доминантног хуморног тона, указује на мотиве летења и освајања небеских висина и плавих пространа, што деци и младима и те како разбуктава машту. У оваквим и сличним примерима долази до међусобног прожимања атавистичког и емпиријског, у смислу њихове симболичке корелације и фигуративног садејства на релацији човек (дете) – природа (небо) - живот (песма). Мешајући темпоралне категорије, песник прави својеврсне *излете у прошлост и будућност*, желећи да сазна и то *као су живели пећински људи*. Оваквим ретроактивним поступком синтетизују се праисторија и модерно доба, односно архаично и савремено, а све по мери детета, његових интелектуалних интересовања, слободне игре и одређених сазнања.

Сусрет земаљске и изванпланетарне цивилизације пародично и карикатурално насликан је и у песми *Кад један мали Марсовац приближи земљи летећи лонац*. Поменути омалени јунак није одушевљен ситуацијом, сликом и животом на Земљи, па афективно поручује:

² Иво Залар, *Сувремена хрватска дјечја пјесма (1945 - 1975)*, докторска теза, Загреб, 1978, стр. 16.

*Овде је све ружно
живео Марс!*

Узвичном реченицом не констатује се право стање, колико се глорификује и мистификује живот на Марсу, који је, кобајаги, бољи и лепши. Ствари се намерно постављају наопачке, тако да уместо летећег тањира имамо *летећи лонац*. Ови *паралелни светови* су део песникове позорнице, на којој се одвијају необичне и смешне сцене са несвакидашњим протагонистима, доживљајима и заплетима.

Тако, на пример, *градско дрво кестеново* гласно размишља како би радо своје урбано окружење заменило за руралну средину и *шум водопада* (*О чему можда размишља градско дрво кестеново*). Еколошка димензија је наглашена и она предочава данашњи нагли развој индустријализације научно-технолошке револуције. Кестеново дрво овде симболизује природну манифестацију и јединство неба, земље и воде, а у циљу одржавања и неговања човекове животне средине. Према традиционалној симболици, *дрво је симбол вечнога живота и бесмртности*, које оличава *свет у сталном циклусу обнављања*.³

Наслов друге збирке *Имам госта из друге галаксије* показује однос говорног субјекта према научној фантастици и имагинарним путовањима, као незаобилазним сегментима у машти сваког детета. Истоимена програмска песма у градацијском поступку открива да поред песника и његова кћерка и унук имају по једног свог госта или гошћу из друге галаксије, чиме се, тобоже, наставља породична традиција и изванпланетарно комуницирање, засновано на слободи игре, раскошној фантазији и здравом хумору. Скоро у читавој књизи главни јунаци не припадају људској врсти, већ су то Марсовци, ванземаљци, разне електронске справе, *васионски падобранац*, космонаути и други, од којих сваки *земљанима причу прича*.

Без обзира на технолошка достигнућа и савремену електронику, хумористичка димензија је, ипак, донекле својствена ванземаљцима, чији се смех, анегдотски обрти и врцави каламбури прожимају са општељудским и свакодневним (*Ванземаљац*). Оваквим патеолошким опредељењем песник је Марсовцима подарио топлину осећања и сензибилност, као и посебна хумористичка обележја, која кореспондирају са програмским начелима Драгана Лукића, у његовој песми *И смеха, смеха деци*. Сходно томе, у песми *Један мали Марсовац*, Станишић инсистира на виталности и ведрини смеха, на карикатуралним и пародичним обртима у свакодневном животу и детињству детета:

- *Хумор, хумор,
комедија,
чист им ваздух, кажу прија!*

³ *Мали речник традиционалних симбола*, Либрето, Београд, 2000, стр. 32.

*О, толико смешни, зар су?
Па лепше је све
на Марсу*

Песник, дакле, настоји да ванземаљски простор и другу планетарну цивилизацију смехом и хумором приближи дечијим интересовањима и побудама, јер је то најбољи и најбржи начин за успостављање међусобне комуникације, кроз игру и фантазију. То недвосмислено показује и песма *Васионска хумореска*, која непосредно афирмише смех, у већ поменутом Лукићевом маниру, са жељом да он завлада и на другим планетама (Нептун, Јупитер, Плутон). Звучним паралелизмима и оноματοпеичним понављањима смех готово рефренски одзвања:

*Шале наше кад полете
насмеју се
све планете.
Их, их, хихихи,
Ух, ух, хухуху,
Ех, ех, хехехе,
Ах, ах, хахаха.*

Васионски кикот одјекује свуда, јер, како каже песник, смех је важан, и као такав преко потребан и неопходан сваком детету на свету одјекује свуда, па и у свемиру. Ова *васионска хумореска*, дакле, инсистира на продирању смеха и на ванземаљским просторима, који су погодни и плодотворни за рецепцију хумора, игре и нонсенса, управо у поезији о роботима и научно-фантастичној тематици.

Поред већ поменутих машина, необичних техничких реквизита и других помагала, песник контекстуализује и нови изум *Извињаваџор*, справу која се често *извињава*, као што и сам њен назив каже. Песма *Чудна справа извињаваџор*, у анафорском, епифорском и асиндетском низању, има благу димензију поучног и смешног, која указује деци на одлике бонтонског понашања, увиђавности и пристојности. Оваквом симболичком персифлажом и пародичном антропоморфизацијом Станишић подсећа на Душка Радовића и његов антипедагошки дискус и лудистички концепт.

Песме *Један мали Марсовац*, *Чудна справа извињаваџор*, *Галаксија*, *Васионски падобранац*, *Звездан љубичасти*, поред већ поменуте идејно-таматске и језичко-стилске - имају типолошко-структурне сродности, у смислу сценичности и дијалогичности (наизменично казивање говорног субјекта у првом и главног јунака у другом лицу), као и понављања рефрена по два и три пута, са незнатним изменама и допунама на крају. Промена ауторског гласа наратора песничког ритма и интонације долази обично после прве или друге строфе, када песник заврши увођење читалаца у проблем или описивање предмета, па тек онда следи појачана сугестивност и експресивност, у циљу постизања већег уметничког доживљаја и уверљивости казивања.

Као структурални и композициони сегмент, понављање (репетиција) у Станишићевим стиховима једна је од карактеристика лирског говора и стилског поступка, која организацију текста чини експресивнијом и афективнијом, а уједно доприноси већој семантизацији и мелодичности израза. У наведеним песмама на ради се само о варирању истих мотива и слика, колико је реч о вишезначној полисемији, симболици и звучности:

*Падобранац,
падобранац,
има ноге ко резанац,
хоће хлеба преко меда
и ужину преко реда.*

*Кад год летим у ракети
и осетим глад,
присетим се оне песме
и запевам тад:*

*Падобранац,
падобранац,
има ноге ко резанац,
хоће хлеба преко меда
и ужину преко реда.*

У овим и другим песмама сличне тематике понављања су изведена суптилно и поступно, уз градацију, анафору, епифору и синтаксички паралелизам, који заједно подстичу фабулативност мелодиозност, а нарочито драмску напетост.

Као што се може приметити, многе Станишићеве песме о роботима, које он назива *стиховима од гвожђа*, као и оне са елементима научне фантастике, заснивају се антиномијама: земља - свемир, садашњост – будућност и стварно - нестварно. Проширујући тако границе свига певања, песник се упушта у пределе имагинарног, астралног, васионског, где у ирационалним пројекцијама и сновидним визијама налази чврсту везу са детињством и његовим чарима игравости. Овим стиховима Станишић прати технички напредак човечанства и испољава врсту жил-верновске футурологије. Хуманизацијом робота, машина и Марсовца постигнута је већа индивидуализација и психологијација ликова, као и оплемењеност феномена слободне и неспутане игре ликова. Поред поменутих књига и збирка *Излет и Роботград* доноси нови циклус стихова са тематиком о роботима, која је овога пута знатно комплекснија, мотивски садржајнија и семантички зрелија. У *Излету...* се појављује неколико песама и из других Станишићевих књига. То су следеће песме: *Робот породица, Поздрав, Вече у Роботграду, Нежна песма, Пред огледалом, Робот се лечи, Робот се плаши, Код фотографа и Прања*.

Почетна песма *Роботград* представља увод у тематику и лирску певанију о роботима, чак и неку врсту програмске концепције и симболичког пледоајеа за антропоморфизацију и персонификацију робота и њиховог начина живљења у посебном свету и техничкој цивилизацији. Када је реч о овој тематици, онда свакако треба нагласити Станишићеву стваралачку изворност и самородност, као и доследност/ истрајност у неговању јединствене поетске космогоније и конкретне лирске визије.

Као да је неисцрпна ауторова маштовитост у изналажењу идеја и мотива о роботима, без опасности да се понавља, варира исти мотив или форму изражавања. *Роботград* се састоји од седам строфа у петерцу, с тим што се прва понавља и на крају. И овде сусрећемо препознатљив Станишићев стилски поступак да се четврти стих ломи после цезуре, стварајући тако нови и завршни стих. Опис Роботграда је дескриптивног карактера и он нас упознаје с основним чиниоцима и судеоницима овог имагинарног амбијента (*роботи, дрва од пластике, зеленкасти семафор, необична возила*). О панорамском карактеру слике сведочи увођење у ситуацију, време и простор:

*Град је сео на врх брда
куће му кроз облак плав,
роботи у њему живе.
Роботград
се зато зове.*

Животна не/стварност и свакодневна динамика у овом необичном имагинарном граду иличени су скоро до детаља, који *оставља леп утисак*. Овде *роботи живе мирно, без нервозе*, јер све тече својим уобичајеним током. о присуству човека и земаљске цивилизације нема помена, ни наговештаја, што значи да се све одвија далеко од људских домашаја и доступности. Слика Роботграда је раритетан урбани пејзаж, с нараторолошким димензијама и метафоричком конкретизацијом. На крају песме налази се кратка и необична фуснота, у којој аутор објашњава да ова песма потиче из *писменог задатка једног роботића, ученика трећег разреда мале школе, после излета у Роботграду*.

Космичке мотиве и слике о достигнућима савремене информатике и научно-технолошке цивилизације поседују песме *Компјутер* и *Електрични рачунар*. Изразиту наративну димензију имају песме *Шетња* и *Случај робота који је посрнуо*. Прва песма кроз уједначене строфе у седмерцима, у евокативно-меланхоличном тону, дочарава сећања једног *старог робота*, који је *помало сам на свету* Проблем усамљености и отуђености, у времену када се *даље брзо живи*, има етичку и универзалну конотацију, с метафоричким значењем и рефлексјама на људски свет. Сентиментално и разнежено, суочен са суровом стварношћу око себе, стари робот уз дозу кајања долази до значајних животних сазнања:

...схвати да увек је
 много журио,
 времена не би за драго дете,
 у које сад је
 шупље журио.

Подстакнут виђеном и доживљеном сценом, он у многоме коригује своја схватања и ставове, па од тога дана се са унуком често виђа и забављају се/они сјајно. И поред неколико неправилних рима (*факултету – свету, лоптице – птице, куту – институту*), песма је, ипак, надахнута и делује васпитано искрено (Исидора Секулић). Сходно свом наслову, песма *Бајка о робот-зољи* има бајковит увод и несвакидашњу просторну димензију: *Иза седам електрана/ и магнетних седам поља*, која проширује круг тема и мотива о роботима и интегралним елементима њиховог света (флоре и фауне). као носилац хуморне слике и посебне симболике (марљивотс, рад, слобода), робот-зоља је и оличење хедонизма и радости, без обзира на то што само у сновима може оставрити оно што највише жели – да преко поља *раздрагано/ лети*. Естетски прочишћено и лирски сутилно, у свих седам строфа ове песме, оваплоћена је пчелина интимна и животна преокупација.

Разлика/ релативизација живота и сна има бајковит и антропоморфизован карактер, па је због тога промењен однос робот-пчеле према стварности. Модерна фактура израза, строфична асиметричност и истоветна симболичка конотација присутна је и у *Песми робота*, написаној у дијалогској форми. Имагинарни разговор одвија се између лирског субјекта и робота, који не може да пева *уз гитару*, јер је у *квару*. Стихови су богати ономотопејама (*до-до, ре-ре, ли-ли, фа-фа, ла-ла*), чиме се постиже већа еуфоничност и мелодиозност.

У тзв. космичком певању Станишић је додирнуо дубока и комплексна питања, фигуративно показујући многе стране етичких недоумица, успона и падова. То лице и наличје живота овоплоћено је у посебној лирској визији са астралним мотивима, а подразумева се њихово симболичко значење и смисленост на људски/ дечији живот. Овај корпус песама, у својој вишеструкој разноврсности и поетолошкој слојевитости, обилује критичким дискурсима, полемичким тоновима и иронично-саркастичним валерима и идејно-естетичким опсервацијама, које удовољавају хуманим и општељудским стваралачким критеријумима.

Песник је са много идејно-тематским обртима и пародичним изнанађењима успео да изазове пажњу и чуђење код деце, пре свега, због необичног транспоновања и предствалања ствари, бића и појава. Помало у бајковитом тону, уз разноврсну версификацију, језичко богатство и модеран израз опсервиране су разноврсне слике, мелодије и значења, која сачињавају битан корпус Станишићевог целокупног песништва за децу и младе.

COSMICAL IN POETRY FOR CHILDRENS OF SLOBODAN STANIŠIĆ

Cosmic motives in poetry for childrens and youngs of Slobodan Stanišić were considered.